

Naturforskrækkelse og demokratisk dannelse

Talepapir

Torbjørn Ydegaard

Seminar HIT, 15.3.2013

1. Tillykke fra din danske oversætter af *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*.
  - a. Artikel: *Nærvær i verden – perspektiv på friluftslivets fænomnologi*. Arbejdet med den gav mig en indsigt i en disciplin, jeg ikke tidligere har beskæftiget mig med. Det var krævende – og lærerigt. Og som I kan se af artiklen også med visse forbehold overfor det rent videnskabsteoretiske element i fænomnologien.
  - b. Tale: Her vil jeg hellere tale om noget helt andet, nemlig om *Naturforskrækkelse og demokratisk dannelse* – men stadig med udgangspunkt i *Perspektiv på friluftslivets pædagogik*.
2. Nalle fortæller i *Perspektiv på friluftslivets pædagogik* om ørkenen eller ødemarken: Skellet går mellem den dyrkede jords *kosmos* og den vilde naturs *kaos*.
  - a. Allerede i 1. MB 1,2 slås temaet an: Jorden beskrives som 'øde og tomhed' – som *Tuhu Wa Buhu*. Gud skaber orden, først og fremmest ved at skille lyset og mørket og ved at sætte mennesket til at vogte over skaberværket – som garant for *kosmos*.
  - b. *Kosmos* opretholdes af en kontrakt mellem mennesker og Gud, og den gælder som sådan kun eller i hvert fald primært for de dyrkede jorder – for den civiliserede del af verden!
  - c. Også Rousseau er inde på noget af det samme i indledningen til *Emile*, men nu med civilisationens skygge tungt hvilende over perspektivet: Gud skaber alting godt, men mennesket

ødelægger det – og alligevel kan vi ikke overlade opdragelsen af den næste generation til naturen eller Guds vilje – vi er nødt til at påtage os et opdragelsesansvar.

- d. Om opdragelsen så lykkes er en anden sag. Man kan måske hævde, at den 'vilde' natur slår igennem også i dag, når trangen til mobiltelefon overtrumfer disciplinen i en dannet respekt for hinanden, f.eks. ved middagsbordet!

3. I 2004 var familien på tur i Finnmark og skulle da også en smut ind i Finland – sådan bare for lige at have været der. Fra Karasjok krydsede vi elven til Finland, kørte forbi et par forkølede grænsebutikker og befandt os på en landevej, der i lige linje fortsatte de næsten 100 km ned til Inari.

- a. For min søn Daniel, der dengang var 8 år, kom Finland som et chok og satte sig i ham som en markant naturforskrækkelse. Fra et Finnmark med aktive landbrug, marker og gårde – med civilisation – fremstod Finland som en livløs ødemark, som *tuhu wa buhu*, som 'øde og tomhed'.
- b. Så hvor det for mig var et eksempel på forskellen mellem Norges og EU's bosættelsespolitik og landbrugsstøtteordninger, var det for Daniel det skinbarlige udtryk for *kaos!!!*
- c. Daniel har senere vandret i Norge, i Alperne, i Himalaya og nu også på New Zealand, så naturforskrækkelsen har da heldigvis fortaget sig!

4. Naturforskrækkede var også pilgrimmene om bord på skibet Mayflower, der i 1620 anduede kolonierne i Nordamerika. Roderick Nash beskriver i *Wilderness and the American Mind* hvordan pilgrimmene frygtede den naturtilstand, de måtte forvente i det kun i beskedent omfang civiliserede Amerika, de var på vej til.

- a. Dels frygtede de de konkrete fysiske udfordringer det gav at skulle overleve i et ikke-civiliseret landskab.

- b. Dels frygtede de ødemarkens *kaos*, og så det som deres mål at civilisere landet.
  - c. Hannah Arendt beskriver det i *Om Revolution*, som det civiliserede menneskes frygt for det vilde, og for at denne vildskab potentielt kunne gøre mennesket til et ondt (egoistisk?) væsen.
5. Medicinen mod vildskabens fordærv var derfor (eller var det et held?) at indgå en pagt om et forpligtende fællesskab, hvor hvert enkelt individ gennem sin accept af pagten forblev under en kontrollerende civilisations vinger. Inden Pilgrimmene gik i land i New England underskrev de en pagt (The Mayflower Compact), hvori de tilstedeværende...
6. ... *solemnly and mutually in the presence of God and one another, Covenant and Combine ourselves together into a Civil Body Politic, for our better ordering and preservation and furtherance of the ends aforesaid; and by virtue hereof to enact, constitute and frame such just and equal Laws, Ordinance, Acts, Constitutions and Offices, from time to time, as shall be thought most meet and convenient for the general good of the Colony, unto which we promise all due submission and obedience.*
- (Bradford 1979: 24)
7. Pilgrimspagten udviklede sig til et råds-demokrati, hvor landsby, by, distrikt og koloni kunne drøfte og nå frem til beslutninger om relevante tiltag og forhold.
- a. Det betød blandt andet, at da uafhængighedskrigen blev en realitet, havde den stor opbakning fra kolonisternes side – og mobiliseringen imod englænderne forløb rimelig uproblematisk.
8. Arendt fokuserer i *Om Revolution* på ligheder og forskelle mellem den amerikanske uafhængighedskrig fra 1775 til 1783 og den franske revo-

lution fra 1789 til 1799. Begge revolutioner er udtryk for borgerskabets opgør med privilegiesamfundet, og begge er de rundet af tanker og idéer fra den Oplysningstid, de står som afsluttende milepæle for.

9. De umiddelbare forskelle ligger i det sociale aspekts betydning. I Frankrig er den sociale armod og elendighed åbenlys, og bliver derfor meget hurtigt vigtigere end demokratiske frihedsrettigheder.
  - a. Medynk og medlidenhed bliver de følelser, der styrer politikken. De følelser, argumenterer Arendt, er grænseløse og bindes primært til 'dydens veltalenhed' (Arendt 2012: 81) og ens egen bevægethed.
  - b. Og medlidenheden fører til handlinger på de lidendes vegne, til det man kan kalde den kollektive altruisme.
  - c. Mest tydelig bliver det sociale perspektiv i revolutionens slagord (der i dag er indskrevet i den franske forfatning) om liberté, égalité og fraternité, hvor frihedsbegrebet bliver negativt – friheden fra fattigdommen – og hvor lighed og broderskab viser nationens forpligtende vej til garanti af borgernes lykke.
10. Den amerikanske revolutions baggrund var en ganske anden end den franske. Elendighed var ikke på dagsordenen i Amerika (man så ikke på det tidspunkt slavernes elendighed som dagsordenspunkt!), hvor den enkeltes muligheder for at bringe til dagen og vejen var større end i Europa.
  - a. Man havde nok medfølelse for den konkrete Næste, der uforvarende var havnet i fattigdom, og man handlede i en specifik, tavs solidaritet – i en individuel altruisme – med den enkelte.
  - b. Men aldrig i en generaliseret omsorg rettet mod en generel elendighed.
11. Den demokratiske tradition fra Mayflower-pagten havde lært amerikanerne glæden ved deltagelse i det offentlige styre.

- a. Det er den tradition, der skinner igennem i Uafhængighedserklæringens ord om de uomstelige rettigheder: Life, Liberty and the pursuit of Happiness (Jefferson 1979: 307).
- b. Det amerikanske frihedsbegreb er mere tvetydigt end det franske, for nok har det den negative betydning af frihed fra enevældens undertrykkelse, men det understreger også i høj grad den positive frihed til at handle.
- c. Og tilsvarende ligger der ikke i det amerikanske begreb om 'at søge lykken' en forpligtelse til fra statens side at levere denne lykke, sådan som de franske slagord senere lagde op til, kun til at skabe rammerne for den enkeltes individuelle søgen.
- d. Rent faktisk er ordlyden 'pursuit of Happiness' ret forvirrende, for Jeffersons lykkebegreb var centreret omkring den demokratiske deltagelse, snarere end omkring materiel tilfredsstillelse. At ordlyden blev som den blev, skyldes måske 'et anfald af åndsfraværelse' (Arendt 2012: 289 n 16)!
- e. I så fald er det en åndsfraværelse, der, fordi den aldrig blev forklaret og analyseret af amerikanerne selv¹, har været skabende for det masseforbrugende 'american way of life' og for europæernes generelle syn på det amerikanske samfund som usolidarisk og ekstremt liberalistisk. Men det var, ifølge Arendt, aldrig Jeffersons tanke.

12. Som de to revolutioner (ideelt) er fremstillet hos Arendt, bliver de arketyperne for henholdsvis den kollektive og den individuelle altruisme, og som sådan kan de siges at have givet væsentlige bidrag til dannelsesbegrebets indholdsdimension.

- a. For begge revolutioner gælder det dog, at de som (praktisk) konsekvens skaber fokus på det Arendt (Arendt 1998) kalder 'arbejde', altså husstandsøkonomien, frem for på 'handling',

---

¹ Politisk og økonomisk isolerede USA sig efter Uafhængighedskrigen fra et kaotisk Europa under dække af Monroe-doktrinen og intellektuelt bidrog man ikke til at forklare og fastholde Jeffersons tanker om den demokratiske deltagelse.

der er det innovative, det transformative og det politiske niveau.

- b. Fokus bliver lagt på behovstilfredsstillelse, på de nederste trin i Maslows pyramide. Og når dannelsen, efter opfyldelsen af de basale behov for føde, klæder og husly er tilfredsstillet, ikke har andet (læs: Jeffersons demokratiske deltagelse eller Arendts 'handling') at tilbyde, er der kun yderligere forbrug tilbage.
- c. Det er måske den vigtigste begrundelse overhovedet for at søge en dannelse, der fremmer den individuelle altruisme, det autonome individ og den demokratiske deltagelse.

13. Forskellene på de to revolutioners tankesæt er store. Den franske revolutions menneskesyn bygger i det store og hele på Rousseaus filosofi, hvor, som vi så ovenfor God makes all things good; man meddles with them and they become evil (Rousseau 1982: 5).

- a. Kun i naturtilstanden kan mennesket være godt, enhver form for civilisering skaber degenerering og fordærv. Revolutionen, og dermed også pædagogikken, har som mål at genskabe naturtilstanden mest mulig.
- b. Ligheds- og broderskabsideologien bliver væsentlige idéer for realiseringen af Rousseaus tanker om folkets (i ental! – det er *etnos*-tanken) centralt bestemte lykke (fra Mayflower-pilgrimmenes frygt for ondskaben i den 'vilde' til Romantikens idylisering af 'den ædle vilde'), sådan som vi også ser det i retorikken omkring regeringen Thorning-Schmidt.
- c. Mennesket er på den måde prisgivet de ydre omstændigheder og har kun få eller ingen muligheder for at selv kæmpe sig ud af elendigheden.
- d. Kun kollektivet kan fremme den retfærdige materielle behovstilfredsstillelse og lykke.

- e. Men så bliver mennesket til gengæld prisgivet centralmagten og behøver ikke den selvstændighedsfremmende dannelse: Once government has embarked upon planning for the sake of justice, it cannot refuse the responsibility for anybody's fate or position (Hayek 2010: 111).
14. Dette betyder også, at det vidensbegreb, der gemmer sig bag den franske revolution – og bag enhver anden revolution for den sags skyld – er epistemisk. Det betyder, at den anser sig selv og sin egen viden for ufejlbarlig og for endelig. Den repræsenterer Sandheden med stort S!
15. Det oprindelige menneskesyn hos Jefferson og "the founding fathers" er det diametralt modsatte. Det fortsætter traditionen fra Pilgrimsfædrene, der netop frygtede den naturtilstand (se Nash 1973: 23f for en noget anden fortolkning af menneske- og natursyn blandt de tidlige kolonister i Amerika), de måtte forvente i det kun i beskedent omfang civiliserede Amerika, de var på vej til.
- a. Det var det civiliserede menneskes frygt for det vilde, og for at denne vildskab potentielt kunne gøre mennesket til et ondt (egoistisk?) væsen.
  - b. Medicinen mod vildskabens fordærv var netop at indgå en pagt om et forpligtende fællesskab, hvor hver enkelt gennem sin accept af pagten forblev individuelt ansvarlig under en kontrollerende civilisations vinger.
  - c. Det er det forpligtende fællesskab, der fokuserer på Arendt's handlingsbegreb, og som videreføres (eller forsøges genindført?) i de berømte ord fra Kennedys indsættelsestale: And so, my fellow Americans, ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country – en tale der i høj grad refererede tilbage til Jefferson og Uafhængighedserklæringen.

- d. Mennesket er på den måde først og fremmest indrestyret med en naturlig ret (i amerikansk retorik ofte 'givet af Gud', jf. Pilgrimspagten ovenfor og Kennedys tale) til selvstændigt at agere. Eller som Laura Ingalls far siger: Vi er mennesker, og som der står i Uafhængigserklæringen, skabte Gud os som frie væsner. Hvilket vil sige, at vi må klare os selv (Wilder 1966: 25).
- e. Det amerikanske 'folk' er en flertalsform (det er *demos*-tanken), hvor handlingens takt og retning ikke er bestemt af ydre faktorer.
- f. Det menneskesyn, der ledte frem til den amerikanske revolution, baserer sig på civilisering, dannelse og myndighed i eget liv, inklusiv den altruistiske forpligtethed på hjælp til den konkrete Anden – i bedste kantianske forståelse.

16. Denne skelnen mellem *ethos* og *demos* hænger også sammen med forskellen mellem den franske og den amerikanske revolution. Som den franske revolution skred frem, blev begrebet om 'konsensus', om viljen til samtale, erstattet med begrebet om 'vilje' – 'folkets vilje', repræsenteret eksklusivt (i ordet strengeste betydning!) ved Robespierre og guillotinen, og i modsætning til enkeltindividets interesser, og derfor også enhver økonomisk orden, der måtte bygge på sådanne interesser – hvilket er medvirkende til den fremherskende 'kapitalismeangst' i vores del af verden:

17. *Således er fællesviljen artikulationen af en fælles interesse, folkets eller nationens interesse som helhed, og fordi denne interesse eller vilje er fælles, er hele dens eksistens afhængig af at stå i modsætning til alle egeninteresser og egenviljer.*

(Arendt 2012: 74)

18. Omvendt lægger demos-begrebet sig op ad den amerikanske pluralistiske folkeforståelse og den (historiske) praksis med demokratisk deltagelse uanset rang og stand.
19. I en mere nutidig pædagogik afspejler forskellen mellem de to revolutioner sig vores tilgange til jura og social omsorg.
- a. Når det gælder jura, er man i udgangspunktet ansvarlig for sine handlinger, og først i anden instans kan en eventuel straf reduceres som følge af formildende omstændigheder. Dette svarer til grundholdningen i den amerikanske uafhængigheds-erklærings ord om retten til at søge lykken og friheden til at handle.
  - b. Omvendt når det gælder social omsorg: Her virker det som om udgangspunktet er borgerens hjælpeløshed som følge af dårlige sociale vilkår, og som om den enkeltes ansvarlighed er skubbet meget i baggrunden. Det legitimerer en massiv intervention til 'fordel' for borgeren fra det offentliges side. Denne holdning lægger sig op ad den franske revolutions ord om frihed fra undertrykkelse og fattigdom og definition af lykken som baseret på lighed og fællesskab.
20. I dette spændingsfelt mellem kollektiv altruisme og samfundsansvar på den ene side og eget ansvar og individuel altruisme på den anden befinder vejledning i friluftsliv sig vel også: Er gruppen og kredsen, som jeg omtalte tidligere i dag, udtryk for kollektivet som handlende, inddragende og beskyttende agent, eller er disse størrelser udtryk for individets vilje til altruisme?
- a. Hvilket menneskesyn ønsker vi at fremme – det ansvarsfrie masse-menneske eller det ansvarlige individ?
  - b. Skarpt sat op fordrer det første en opdragelse til lydighed mod de fælles interesser, mens det andet fordrer dannelse til egne meningers mod!

c. Jeg ved godt hvad jeg vælger: det ansvarlige individ!

21. Og således er cirklen sluttet: Naturforskrækkelsen – frygten for ørknen og *kaos* – danner basis for en demokratisk tankegang, der fastholder individets ansvar overfor både sig selv og dets Næste – sådan som vi også udlever det i friluftslivet, endda med et underliggende ansvar også overfor den natur, der i udgangspunktet blev oplevet som kaotisk og farlig!